

Semih Tezcan-Hendrik Boeschoten, *Dede Korkut Oğuznameleri*, Yapı Kredi Yayınları: 1441; Kazım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi: 39, İstanbul 2001, 316 sayfa ISBN 975-08-2268.

Eski Anadolu Türkçesinin en güzel dil ve edebiyat anıtlarından biri olan ve göçebe Oğuzların destan geleneğinden bize miras kalmış en eski ve büyük metin Dede Korkut Kitabı'dır. Kitap, ilk defa Alman bilim adamı Heinrich Friedrich von Diez (1751-1817)'in 1815'te yayımladığı bir makale ile bilim dünyasına tanıtılmıştır, (von Diez, "Denkwürdigkeiten aus Asien" Berlin-Halle 1815, ss.436-457: "Der neuentdeckte oghusischen Cyclop"). Bugün eserin bilinen iki yazma nüshası vardır: Dresden ve Vatikan yazma nüshaları. Dresden nüshasının tam metni ilk defa Kilisli Muallim Rıfat (Bilge) tarafından Arap harfleriyle yayımlandı: *Kitâb-ı Dede Korkut alâ-lisân-i Tâ'îfe-i Oğuzân*, İstanbul, 1332/1916. Kilisli Rıfat'ın bu metin yayını Dresden nüshasının aslına değil, von Diez'in asıl nüshadan çekimlediği (Berlin nüshası olarak anılır) nüshanın fotoğraflarından yararlanılarak hazırlanmıştır. Hem yazma nüshanın kendisinden kaynaklanan yanlışlara hem de von Diez'in okuma yanlışlarına rağmen, Kilisli Rıfat metni oldukça doğru okumuş, yanlışlara dikkat çekmiş, hatta kısmen de düzeltmiştir (bk. a.g.e, 175-183).

Bu ilk metin yayını O.Şaik Gökyay'ın yayımladığı kitap izler: *Dede Korkut*. İstanbul 1938. Gökyay, Kilisli Rıfat'ın yayımladığı metni yeni harflere çevirerek yazma nüshanın fotoğrafları ile karşılaştırmış, metin üzerinde bir takım düzeltmeler yaparak ve o güne kadar Dede Korkut hakkında bilinenleri de bir araya getirerek geniş bir inceleme ile yayımlamıştır.

1950'de İtalyan bilim adamı Ettore Rossi (1894-1955), Dede Korkut Oğuznamelerinin yalnız altısı ile başlangıç sözlerini içeren Vatikan kitaplığında bulunan hareketli yazma nüshayı bilim dünyasına tanıttı. İki yıl sonra da Dede Korkut ile ilgili bir inceleme ile birlikte altı Oğuznamenin İtalyanca çevirileri ve nüshanın tıpkıbasımını bir kitapta topladı: *II Kitâb-i Dede Qorqut*". *Racconti epico-cavallereschi dei Turchi Oğuz*. Tradotti e annotati con-facsimile del mes.Vat.Turco 102, citta del Vaticano 1952 ("Dede Korkut Kitabı Üzerine Bir Araştırma", Çev.M.H.Şakiroğlu, Erdem, c.12, sayı 34, 183-286; E.Rossi, "Osservazioni Preliminari Per uno edizione critica del Kitâb-i Dede Qorqut", *Rivista degli Studi Orientali*. C.27 (1952) 68-73. Rossi,

bu kayda değer incelemesinde yazma nüshalara ilişkin değerlendirmelerinde Vatikan nüshasının yazı özelliklerine dayanarak onun Dresden nüshasından daha eski tarihli olduğunu belirtir (Rossi, Erdem, c.12, 96). Dresden nüshasının dilinin Azerî Türkçesine yakın olduğunu, Vatikan nüshasının Dresden nüshasına göre çok düzgün ve ne yazdığını anlayan bir müstensih tarafından çekimlendiğine işaret eder (a.g.m. 197). Rossi'nin başka bir önemli tespiti de Oğuznamelerin okuyuculara değil, dinleyiciler için yazılmış olduklarına dikkati çekmesidir (a.g.m s.273).

Vatikan nüshasının ortaya çıkmasından sonra 1958'de Muharrem Ergin Dede Korkut Oğuznamelerinin ilk bilimsel metin yayınına yapmıştır: *Dede Korkut Kitabı*. Ankara 1958 (Giriş, Metin, Faksimile). Ergin, bu eleştirel metin yayınında (edisyona kritik) Dresden yazmasını esas almış ve Vatikan nüshası ile karşılaştırmıştır. Nüsha farklarını alışıldığı gibi metne ilişkin dipnotlarında sayfa altlarında vermiş, metni Vatikan nüshasındaki biçimlere göre bazı yerlerde onarma yoluna gitmiştir. Ergin'in nüshalara ilişkin görüşleri arasında Dresden nüshasının doğru ve iyi bir nüsha olduğu, büyük bir ihtimalle XVI. asrın ilk yarısında kaleme alındığı yer almaktadır. Vatikan nüshasının ise XVI. asrın ikinci yarısında istinsah edildiğini belirtir (Dede Korkut I, 67). Yine Ergin'e göre Vatikan nüshası Dresden yazmasından çekimlenmiştir (s.68). "Gerek şekil bakımından ve gerekse yazı ve imlâ bakımından esas Dresden nüshası çok iyi bir nüshadır (s.61)". Buna karşılık Vatikan nüshası ile ilgili olarak da: "Vatikan nüshası [...] çok kötü bir nüshadır, hareketler çok yanlış bir şekilde kullanılmıştır. Özel adlar bile birkaç şekilde yazılmış ve hareketlenmiştir. Nüshanın bu vasfı esas ve çok iyi bir nüsha olan Dresden nüshasına onun yapacağı yardımı çok azaltmaktadır. Dresden nüshası ile aynı bir nüshaya dayandıkları anlaşılan Vatikan nüshasının müstensihi asıl nüshada anlayamadığı kelimeleri çok defa atlamıştır, birçok yerde de ifade farklı bir şekil almış ve bazen biri birinden çok fazla ayrılmıştır. Fakat umumiyetle mensur kısımlarda daha çoktur (s.66)".

Ergin Dresden nüshasının dilinin hikâyenin içinde geçtiği coğrafi alanın Türkçesi olan "Doğu Oğuzcası" yani Azerî Türkçesi olduğunu, Vatikan nüshasının ise "Batı Oğuzcası" bir başka sözle Osmanlı Türkçesi ile yazıldığını ileri sürmüştür (*Dede Korkut II*, Ankara 1963, s.361). Ergin, nüshalar arasındaki dil farklılığını büyük ölçüde "saha ayrılığına" bağlamakta ve bu farklar arasında sözcük

başlarında b/m, t/d değişmesi, ilk hecedeki h/i meselesi, kelime içinde ve sonundaki "k"ların "h/ğ" olması ile Dresden nüshasındaki "-geç" ulaç ekinin yerine Vatikan nüshasında "-ıcağ" ekinin kullanılmış olmasını göstermektedir.

Dede Korkut araştırmalarında güvenilir metin olarak en çok başvurulan Muharrem Ergin'in bu kitabından sonra 1973'de O.Ş.Gökyay "*Dedem Korkutsun Kitabı*" adlı eserinde Dede Korkut Oğuznamelerini yeniden yayımladı (Metin, s. 1-152). Bu kitapta Gökyay, sorunlu bazı sözcüklerin okunmalarıyla ilgili yeni çözüm önerileri getirmiş, her iki yazma nüshada yer alan metinleri o da birleştirme yoluna gitmiş ve bunları metin içinde farklı yazı karakteri ile göstermiştir.

Yukarıda değindiğimiz bu önemli ve bilimsel metin yayınları ile büyük ölçüde bu yayınlara dayanılarak yapılan filolojik, etnolojik, folkloristik ve tarihî araştırmalara rağmen, Dede Korkut Oğuznamelerinin metinlerine ilişkin sorunlar henüz çözümlenebilmiş değildir. Bunun en somut kanıtı Semih Tezcan ve Hendrich Boeschoten yayınladıkları "*Dede Korkut Oğuznameleri*" adlı bu kitaptır. Kitap, önceki metin yayınlarından çok farklı ve yeni bilimsel bir yöntem ile hazırlanmıştır. Yazarlar bu metin yayınına neden gereksinme duyduklarını kitabın önsözünde şöyle dile getirmektedirler: "Bir metin kaç kez işlenmiş ve yayımlanmış olursa olsun, eğer o metin içinde çözümlenmeden kalmış sorunlar varsa, bunlar kendilerini en çok başka bir dile çeviri sırasında belli eder, güçlük yaratır (önsöz s.7-8). Nitekim H.Boeschoten da Dede Korkut kitabının Hollandacaya çevirirken sorunlarla karşılaşmış, başka dillere yapılmış Dede Korkut çevirilerinde bu sorunların geçiştirilmiş olduklarına tanık olmuş. H.Boeschoten, diğerlerinin yaptığı gibi sorunları geçiştirmemiş, bilimsel bir sorumlulukla karşılaştığı bazı temel problemlere çözümler aramaya koyulmuştur. Bu sorunların başında "hangi yazma nüsha çeviri için esas alınmalıdır?" Buradan hareketle Oğuznamelerin başlangıçta nasıl yazıya geçirildikleri, bunların bugüne kalmış olan biçime gelişlerinde sözlü geleneğin etkisini araştırmaya koyulmuş ve ilk aşamada iki yazmada yer alan metinlerin önceki yayımlardan farklı olarak ayrı ayrı çevriyazılı metinlerini (transkripsiyon) hazırlamaya karar vermiştir (Önsöz s.7-8).

Yıllardan beri Dede Korkut Kitabıyla yakından ilgilendiğini bildiğimiz Semih Tezcan'ın, Türk Dili araştırmalarının bugüne kadar

göstermiş olduğu aşamaları ve elde edilen yeni kazammların ışığında Dede Korkut hikâyelerinin önceki yayınlarından farklı ilke ve yöntemlerle ele alınıp yepyeni bir metin yayınma gereksinme olduğuna dair düşüncesini biliyorduk. İşte başlangıçta hareket noktalan biri birinden farklı da olsa, Oğuznamelerin temel niteliklerine uygun bir yöntemle yeni bir metin yayınına ihtiyaç olduğu görüşünde birleşen Tezcan ve Boeschoten, bilgi ve birikimlerini bir araya getirerek, kolektif çalışmanın da güzel ve verimli bir örneğini "*Dede Korkut Oğuznameleri*" adlı bu kitapta ortaya koymuşlardır.

Kitabın ana başlıklarıyla içeriğinde şunlar vardır:

Önsöz (s. 7-8)

Giriş (s.9-25)

Dresden Nüshasının Çevriyazılı Metni: "*Kitâb-ı Dedem Korkut 'alâ-lisân-i Tâ 'ffe-i Oğuzân*" (s.27-194)

Vatikan Nüshasının Çevriyazılı Metni: "*Hikâyet-i Oğuznâme-i Kazan Beg ve Gayrı*" (s. 195-286).

Yazılışlara ilişkin notlar (s.287-315)

Düzeltme ve Eklemeler (s.316)

Tezcan ve Boeschoten, kitabın giriş bölümünde yazmalar, yazıcılar ile bugüne kadar yapılmış olan ciddi ve bilimsel metin yayınlarını eleştirel bir bakışla değerlendirmişlerdir: Yazarlara göre Dede Korkut Oğuznameleri aslında sözlü kültür ürünleri olup sonradan yazıya geçirilmişlerdir. Bu nedenle edebiyat biliminde, bireysel edebî eserler için uygulanan eleştirmeli metin yönteminin Oğuznamelerin yazma nüshalarında uygulanamayacağını, uygulanması durumunda bunun bir yarar sağlamayacağını savunmaktadırlar. Çünkü Tezcan ve Boeschoten'a göre Vatikan nüshası Dresden nüshasından çekimlenmemiştir, onlara göre burada aynı eserin farklı iki metni söz konusudur. M.Ergin'in ileri sürdüğü gibi biri esas diğeri kötü ya da biri doğru öteki yanlış olan aynı eserin iki yazma nüshası yoktur (s. 11). Yazarlar bu dikkate değer tezleri doğrultusunda önceki metin yayınlarında uygulandığı gibi bir nüshayı esas alıp diğeri ile karşılaştırıp metinler arasındaki farkları sayfa altlarında, dipnotta gösterme yerine, her yazmada yer alan metinlerin ayrı ayrı transkripsiyonlarını vermeyi yeğlemişlerdir. Böylece önceki

metin yayınlarında eserin temel niteliğine uygun olmayan bir yanlış kanımızca teşhis edilmiş ve düzeltilmiştir. Çünkü yazarların da dile getirdiği gibi Dede Korkut Oğuznameleri bireysel edebî ürünler değil, gelenekseldir. Bu tür ürünler için de edebiyat bilimindeki anlamıyla "yazardan" söz edilemez. Olsa olsa Albert Lord'un ifadesiyle "sözlü metni" adını bilmediğimiz bir ozanın ağzından "dikte" etmiş olan, yani yazıya aktaran ve sözlü metni bu eylemiyle bir anlamda ölümsüz kılan bir "yazıcı" ya da yazıcılar vardır. Folklorik ürünler, yazıya aktarılmış da olsa yüksek (eliter) edebiyat ürünleri olan bireysel ürünler gibi "orijinal" ya da "asıl" metinleri de olmayabilir, olsa olsa bir anlatının ya da her Oğuznamenin tarihsel, sosyal ve kültürel kontexte bağlı olarak oluşmuş varyantlarından söz edilebilir.

Tezcan ve Boeschoten'un bu güne kadar bilinenleri sarsacak başka bir tezleri de şudur: Dede Korkut Oğuznamelerinin dili Eski Anadolu Türkçesidir. Muharrem Ergin'in Dresden nüshasının dilinin "Azeri" ya da "Doğu Oğuzcası" Vatikan yazmasının dilinin de "Batı Oğuzcası" (Osmanlıca) olduğuna ilişkin görüşünü (Dede Korkut Kitabı II, s.361) eleştirip reddeden yazarlar, Dede Korkut Oğuznamelerinin dilinin "Doğu Anadolu ağız özellikleri karışmış Eski Anadolu Türkçesi" olduğunu savunmaktadırlar (s. 11). Ergin'in Dresden nüshasının dili eserin "asıl yazıldığı dil olması gerektiğini, çünkü bu dilin hikâyelerin içinde geçtiği sahanın dilidir" görüşüne kuşku ile yaklaşan yazarlar (s. 11), "Kimi Oğuznamelerde anlatılan olayların Doğu Anadolu ve Gürcistan'da geçmesi, sadece bu Oğuznamelerin bir kısmının ilk defa o alanlarda yaratılmış olabileceği varsayımına dayanak olabilir de, kesin bir kanıt değildir" diye karşı çıkmaktadırlar (s. 11). Tezcan ve Boeschoten, elimizdeki Oğuznamelerin en eski biçimiyle nerede ve ne zaman yazıya geçirildiklerinin bilinmediğine dikkati çekmekte (s. 12) ve hikâyelerin değişik yer ve zamanlarda yazıya geçirilmiş, sonradan da bir araya getirilmiş olabilecekleri olasılığı üzerinde durmaktadırlar (s. 12). Kitapta yazarlar, Dede Korkut Oğuznamelerinin yazıya aktarılmış ya da "derlenmiş" folklorik ürünler olduğu varsayımından hareketle yazma nüshalardaki metinleri ayrı ayrı yayımlamışlar ve Oğuznamelerin dili hakkındaki görüşleri doğrultusunda metinleri Eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uygun bir biçimde okumuşlardır.

Tezcan ve Boeschoten, metne ilişkin sorunları iki kategoride ele almaktadırlar: Açık ve saklı sorunlar (s. 13-14): Önceki metin

yayınlarda soru işareti konarak ya da dipnot yazarak belli edilmiş sorunları (açık sorunlar) çözdüklerini yayınlarda farkına varılamayan ya da farkına varılmış olsa bile açığa vurmadıkları sorunların da (saklı sorunlar) bazılarını çözdüklerini, çözemediklerinin de çözümlerine ilişkin üzerinde düşünmeye değer öneriler getirdiklerini belirtmektedirler. Ancak, yazarlar dikkat ve gayretlerine rağmen metinlerde geriye kalmış saklı sorunların olabileceği, bundan dolayı okuyucunun metni eleştirel bir bakışla okuması gerektiği uyarısında da bulunmaktadırlar.

Metin onarımına ilişkin olarak yazarlar, en az değişiklik ve en az ekleme yapma ilkesine bağlı kalmakla beraber ancak, "yanlışlarla dolu olduğu apaçık belli olan metinleri sadece yazma nüshalara sadık kalma kaygısıyla tekrar tekrar yanlışlarla dolu olarak yeniden yayımlamanın bir yararı" olmayacağı gerekçesiyle, gerekli gördükleri durumlarda onlar da metin onanını yapmışlardır. Ancak, bunu yaparken yaptıkları her onarımı önceki yayınlardan farklı olarak metin içinde göstermek suretiyle bilimsel ilkelerden ayrılmadıklarını ortaya koymuşlardır. Tezcan ve Boeschoten, Oğuznamelerin manzum parçalarında şiir sanatının evrensel bir prensibi olan "koşutluk" (paralelizm), hece ölçüsü ve bazı yerde uyak göz önünde tutulduğu takdirde metinlerde daha fazla onarım yapılabileceği hususunda okuyucuya ip uçları da vermektedirler (s. 15). Tezcan ve Boeschoten da diğer metin yayıncıları gibi iki yazma nüshayı karşılaştırırken birinde eksik olanı ötekenden tamamlama yoluna gitmişlerdir. Yazarlar, bunu ancak çok zorunlu durumlarda yaptıklarını da belirtmektedirler. ;

Metin içerisindeki "fazladan" bulunan sözcüklere, bazı yerde sözcüklerin sıralanmasındaki yanlışlara dikkat çeken yazarlar, bunları "sözcüklerin sıralanışı yanlıştır" biçiminde notlarla göstermişlerdir. Söz dizimindeki bozuklukları "devrik cümle" olarak nitelendirilebileceğini, bu tür bozuklukların bir kısmının çekimleyiciden ya da müstensihten değil, sözlü iletişim ortamından yazılı iletişim ortamına aktarma ya da yazarların kendi ifadesiyle "anlatma-yazıya geçirme (derleme)" süreci içinde meydana geldiklerini ve bu gibi yanlışların sonraki çekimlerde sürüp gitmiş olabileceğine dikkati çekmektedir (s. 16). Ancak, bu durumlarda kesin belirleme yapmanın da olanaksızlığına işaret eden yazarlar, "yazılışlara ilişkin notlar"da değişik nedenlerden kaynaklanan metin

bozukluklarını ve yanlışlar arasında herhangi bir ayırım yapmaksızın hepsini "yazmada yer alan yanlışlar" olarak göstermişlerdir (s. 16).

Tezcan ve Boeschoten kitabın giriş bölümünde "düzen" (s. 16 vd.), "yazı aktarımı" (transkripsiyon s.17 vd.), "harf aktarımı" (transliterasyon s.18 vd.), "yazı ve harf aktarımında kullanılan işaretler" (s. 19-22), "yazımı değiştirilmiş sözcükler" (s.24), "çıkarma, ekleme ve düzeltmeler" (s.25) başlıkları altında uyguladıkları yöntemle ilgili açıklayıcı bilgiler sunmuşlardır.

Semih Tezcan ve H.Boeschoten'un yayımladıkları bu kitapta yalnız Oğuzname metinlerini satır satır, sözcük sözcük gözden geçirerek ve Türk dili araştırmalarının bugüne kadar kazanımlarından da yararlanarak metinleri onarmakla kalmamışlar, aynı zamanda her iki yazma nüshadaki metinleri ayrı ayrı yayımlamakla kanımızca Dede Korkut Kitabı'nın niteliğine uygun bir çözüme gitmişlerdir. Yazarlar, metin yanında Oğuznamelerinin dili, iki nüshanın biri biriyle olan ilişkileri ve benzeri konularda önceki yayınlarda ileri sürülen tez ve görüşleri temelden sarsacak yeni karşı tezler getirmişlerdir. Bütün bu özellikler göz önünde tutulduğunda bu kitabın Dede Korkut araştırmalara yol göstereceği ve birçok konuda da yeni tartışmalara imkân vereceğini söyleyebiliriz.

Prof.Dr.Hasan Özdemir*

---

* A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

